

 НАУКОВЕ ЖИТТЯ

Гула Р. В.

доктор історичних наук, професор кафедри гуманітарних наук, Академія сухопутних військ ім. Гетьмана П. Сагайдачного (Україна, Львів), gula-ruslan@mail.ru

РЕЦЕНЗІЯ НА КНИГУ:

Латиш Ю. В. ДЕКАБРИСТИ В УКРАЇНІ. ІСТОРИОГРАФІЧНІ СТУДІЇ / Ю. В. ЛАТИШ. – К. : ЛОГОС, 2014. – 238 с.

Останнім часом з'являється небагато праць з історії революційних рухів першої чверті XIX ст., котрі недостатньо вписані в пануючу парадигму національно-визвольного руху. Одним з небагатьох, хто продовжує вивчати історіографію та історію руху декабристів, причому відкриваючи в здавалось би добре вивченій темі нові сторінки, є київський історик Юрій Латиш. Його нова книга – це збірник статей автора різних років, об'єднаних декабристською тематикою, які публікувались у виданнях України і Росії.

У статті “Матеріали архіву Київського університету як джерело вивчення наукових біографій українських декабристознавців” проаналізовано особові справи дослідників руху декабристів, що зберігаються в Архіві провідного національного університету України, розкрито їх джерелознавчий потенціал. Сучасна історична наука вже давно визнала вагомую роль особистості в історичному процесі, тому вивчення особових справ декабристознавців – важлива складова декабристознавства. Матеріали до біографій відомих учених М. Закревського, З. Кирилюк, В. Котова, В. Маслова, В. Покровського, Н. Прозорової, Г. Сергієнка та інших вперше вводяться в науковий обіг.

Наступна розвідка “Рух декабристів: дискусійні питання та спроба їх розв'язання (до 180-річчя повстання)”, написана у співавторстві з Г. Д. Казьмирчуком, містить аналіз ключових аспектів сучасного декабристознавства. По-перше, висвітлюються актуальні проблеми історіографії декабристського руху, причому основна увага приділяється дискусіям довкола “українського декабризму”. По-друге, порушується питання участі представників вищих ешелонів влади в декабристських повстаннях. Автори послідовно розглядають основні версії змови вищих сановників імперії, які намагалися використати повстання декабристів для захоплення влади. У ролі таких змовників часто називають Санкт-Петербурзького генерал-губернатора М. Милорадовича та представників генералітету, імператрицю-вдову Марію Федорівну та ін. Однак, українські історики доводять, що цим твердженням бракує джерельної бази, тому їх автори часто “домислюють” деякі події, які ґрунтуються на непрямих свідченнях, а також “на логіці подій міжцарства”, що не вміщуються у протистояння “Микола I – заколотники”. По-третє, в статті йдеться про використання декабристських ідей у революційній боротьбі наступних

поколінь, а також показано процес обростання декабристів “нашадками”, котрі прагнули “приватизувати” популярний революційний тренд. Нарешті, визначено перспективи подальшого розвитку декабристознавства.

У дослідженні “Тарас Шевченко і декабристи (До концепції та історіографії проблеми)” глибоко проаналізовано наявний історіографічний пласт та подано оригінальне авторське бачення проблеми. Ю. В. Латиш звернув увагу на ідейну спорідненість Вєликого Кобзаря та членів Товариства об'єднаних слов'ян, котрих єднали почуття відчуженості до Російської імперії, непричетність до нобілітету і незв'язаність феодальними зобов'язаннями з правлячою династією. Як декабристи, так і Т. Шевченко були першими представниками “нової опозиції” в середовищі українського та російського народів, виступаючи не за модернізацію феодально-абсолютистської політичної монархії, а за створення правової, демократичної і національної держави.

Стаття “Українська та російська історіографії руху декабристів (1990–ті рр. – початок XXI ст.) присвячена порівняльному аналізу новітніх тенденцій в пострадянському декабристознавстві. Констатуючи кризу на початку 1990–х рр., автор все ж вважає, що сучасне декабристознавство відрізняється розмаїттям наукових підходів та проблематики. Якщо російське декабристознавство орієнтується на переосмислення джерел, то українське намагається спертися на традиції своїх попередників, що забезпечує пріоритет історіографічних студій.

Ґрунтовна розвідка “Революційна концепція декабризму та пошуки її альтернативи в російській та українській історіографіях (друга половина 1930–х років – перша половина 1980–х років)” спростовує поширену думку про єдність радянського декабристознавства, заснованого на герценівсько-ленінській революційній концепції. Проаналізувавши радянське декабристознавство, Ю. В. Латиш дійшов висновку, що воно складалося з різних історичних шкіл та регіональних осередків. А до кінця 1970–х рр. на противагу офіційній революційній концепції М. В. Нечкіної-оформилися концепція “вчених-дисидентів” (Н. Я. Ейдельман, С. С. Ланда, Ю. Г. Оксман, Ю. М. Лотман, В. В. Пугачов), які вбачали у декабристах, перш за все, дітей своєї епохи, російських патріотів; концепція українських істориків М. М. Лисенка та Г. Я. Сергієнка, котрі робили спроби пояснити появу декабризму в Україні і його розвиток у зв'язку з місцевими умовами.

У статті “Современное декабристоведеление на постсоветском пространстве. Становление, проблематика, научные центры и перспективы развития” (написана у співавторстві з Г. Д. Казьмирчуком) зроблено комплексний аналіз декабристознавства у пострадянський час. В дискусійній манері порушено висвітлення в

історіографії питання щодо лібералізму декабристів. Автори звернули увагу на невідповідність між сучасним і тодішнім розумінням поняття “лібералізм”. Значну увагу в статті приділено критиці міфотворчості, якою обрис декабризм у сучасних публікаціях, в першу чергу, в т.зв. “право-монархічній” літературі, де культивується низка надуманих проблем на кшталт “брехня і декабристи”. Водночас, Г. Д. Казьмирчук і Ю. В. Латиш наголошують, що “ореол моральної непогрішності”, створений навколо декабристів у народницькій історіографії і підтримуваний в радянський час, надзвичайно завищив моральні вимоги до декабристів.

Історіографії декабристського руху 1920-х рр. присвячено дві надзвичайно ґрунтовні публікації “Українська та російська історіографії декабризму в Україні 1920-х рр.: змагання, концепції, наукові осередки” та “Концепция “украинского декабризма””. В першій з них проаналізовані основні течії в тогочасному декабристознавстві, стан наукової розробки проблеми, розширення джерельної бази, утвердження більшовицької концепції декабризму в ході боротьби М. М. Покровського та його школи проти “немарксистів”, дослідження декабризму російськими вченими-емігрантами, ключові аспекти декабристського руху, довкола яких точились дискусії в 1920-х рр. Друга стаття цілком присвячена концепції українського декабризму, найяскравішими представниками якої були Д. І. Багалій, О. Ю. Гермайзе, С. О. Єфремов та М. І. Яворський ікотра зводиться до визнання впливу українських традицій, історії та культури на формування світогляду багатьох членів таємних товариств, що діяли в Україні, а також впливу декабристських ідей на погляди діячів українського національно-визвольного руху: Т. Г. Шевченка, кирило-мефодіївців, М. П. Драгоманова.

Низка статей у збірнику присвячена відомим українським декабристознавцям М. В. Довнар-Запольському, С. О. Єфремову, В. І. Маслоу, М. Ф. Закревському.

У розвідці “Іван Муравйов-Апостол: державний діяч, людина, батько декабристів” висвітлюється життєвий шлях та погляди батька трьох декабристів. Особлива увага акцентується на побуті родини в Хомутті на Полтавщині. Пізнавальною є й стаття “Хомутець: руйнація історичної пам’яті”, яка раніше публікувалася лише в Інтернеті. У ній на тлі історичної долі невеличкого села на Полтавщині, розглядається історія унікальної пам’ятки – палацу Муравйових-Апостолів, руйнування якого завершується на наших очах. Нині Хомутець перетворився на занепадаюче село, а в коридорах пограбованого і напівзруйнованого палацу тепер гуляє вітер і блукають мародери. “Ось так безгосподарно витрачаємо державні кошти на відбудову за гіпотетичними проектами давно втраченого у Батурині, Чигирині чи Михайлівського Собору в Києві, – констатує автор, – дозволяючи разом з тим гинути тому автентичному, що ще можна врятувати”.

В цілому можна констатувати, що книга Ю. В. Латиша є відображенням його багатолітньої роботи над тематикою декабризму. Вона є новим кроком у дослідженні історіографічного процесу в Україні і Росії

і може бути корисною як для фахівців, так і для широкого кола читачів.

Gula R. V., Ph.D. in History, Associate Professor of Humanities, Army Academy named Hetman P. Sahaydachnoho (Ukraine, L'viv), gula-ruslan@mail.ru

A review of the monograph: Latysh Iu. V. Decembrists in Ukraine. Historiographical studies. – Kiev : Logos, 2014. – 238 p.

Гула Р. В., доктор исторических наук, профессор кафедры гуманитарных наук, Академия сухопутных войск имени гетмана П. Сагайдачного (Украина, Львов), gula-ruslan@mail.ru

Рецензия на книгу: Латыш Ю. В. Декабристы в Украине. Историко-графические исследования. – К. : Логос, 2014. – 238 с.

* * *

Латиш Ю. В.

кандидат історичних наук, доцент
кафедри історії для гуманітарних факультетів,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка
(Україна, Київ), j_latysh@ukr.net

ВЕЛИКИЙ КОБЗАР І АЛМАМАТЕР

РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ: КАЗЬМИРЧУК Г. Д., КАЗЬМИРЧУК М. Г. УНІВЕРСИТЕТ СВ. ВОЛОДИМИРА І ТАРАС ШЕВЧЕНКО. – К. : УКРСІЧ, 2014. – 228 с.

Нещодавно Україна відзначила 200-річчя Тараса Шевченка, котрий є її символом та пророком. Оголошення 2014 року Роком Шевченка свідчить про пріоритетність Шевченківської ідеї в українському гуманітарному просторі. На думку шевченкознавців, вона покликана виконати місію духовного єднання українства, утвердження національної ідентичності, визначає тяглість і безперервність національної традиції в контексті світової, репрезентує обличчя України в світі [1, с. 1].

Також у нинішньому році виповнюється 180 років з дня заснування провідного навчального закладу країни – Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Долі Великого Кобзаря та університету його імені тісно пов’язані. Світогляд молодого поета й художника формувався в тому числі й під впливом університетського оточення, а сам Шевченко мріяв отримати посаду вчителя малювання в університеті. 1 лютого 1846 р. він писав із Борзни до М. Костомарова: “Коли б то Бог дав мені притулиться до університету, дуже добре було б” [2, с. 135]. Очевидно, Шевченко міг би зробити кар’єру в Університеті Святого Володимира. Але не судилося, бо 3 березня студент університету О. Петров написав донос попечителю Київського учбового округу О. Траскіну про існування в Києві таємного політичного товариства – Кирило-Мефодіївського братства.

З університету вирушав Шевченко і в свою останню путь на Чернечу гору. 26 лютого 1861 р. в університетській церкві було відслужено панахиду за поетом. Студенти несли домовину на плечах. Учасниками тих подій були М. Драгоманов, М. Старицький, В. Антонович, П. Житецький, Т. Рильський, П. Косач [3, с. 4].

Звісно, що проблема “Тарас Шевченко і Київський університет” має чималу літературу, в тому числі й спеціальні праці Т. Зарицької, І. Патриляка, М. Попова, М. Рудька, Г. Сергієнка, О. Сліпушко [4]. Але вони не